

УДК 336.226.11

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-99-151

ISSN 1563-3349

Н. К. ІСАЄВА

**ПРАВА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ
В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Розглядаються актуальні проблеми вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану та повоєнний період відновлення. Наголошується на необхідності дотримання прав платників податків в процесі розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів та врахування науково обґрунтованих економічних розрахунків. Для збільшення джерел доходів бюджету також доцільно використовувати можливі резерви для збільшення бази оподаткування, одночасно застосовуючи гнучку систему податкових пільг.

Ключові слова: права платників податків; податкове законодавство; принципи податкового законодавства України; податкова система України; податкова безпека; економічна безпека підприємств; оподаткування малого підприємництва; податкова політика.

Isaieva Natalia. Taxpayers' rights: ensuring compliance in the context of improving the legal principles of the tax system of Ukraine in the conditions of martial law and the post-war period

The article considers the current problems of improving the tax legislation of Ukraine in the conditions of martial law and the post-war period of recovery. At the same time, the author emphasizes the need to respect the rights of taxpayers in the process of developing and adopting relevant regulatory legal acts and taking into account scientifically sound economic calculations. To increase the sources of budget revenues, it is necessary to use possible reserves to increase the tax base, while applying a flexible system of tax benefits.

© ІСАЄВА Наталія Карлівна – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0002-9716-9472; e-mail: natalya.isaieva@gmail.com

Key words: *taxpayers' rights; tax legislation; principles of tax legislation of Ukraine; tax system of Ukraine; tax security; economic security of enterprises; taxation of small businesses; tax policy.*

Актуальність теми. Аналіз функціонування сфери податкових відносин в Україні, визначення гострих проблем їх розвитку у воєнний період та напрямів і шляхів їх вирішення правовими засобами є одним з важливих завдань фінансово-правових досліджень. Однією з актуальніших проблем є дотримання та реалізація прав платників податків. Необхідно зазначити, що забезпечення дотримання та реалізації прав платників податків в умовах війни в Україні і в наступний період відбудови вимагає комплексного підходу та узгодження дій органів державної влади, їх посадових осіб та суспільних інституцій в державі, роль яких зростає саме в кризові періоди.

Вразливість усіх верств населення України потребує від держави збільшення зусиль щодо забезпечення не лише життя та безпеки громадян, а й забезпечення дотримання їх основоположних прав і свобод. При цьому закріплені законодавством права платників податків, їх дотримання, реалізація та захист повинні також бути забезпечені, оскільки це створює і необхідні умови для виконання їх податкових обов'язків.

Проблема забезпечення реалізації прав платників податків ніколи не втрачає своєї актуальності, а її гострота посилюється, коли це важко забезпечити: в умовах глибоких державних і суспільних трансформацій, економічних криз та в період воєнного стану тощо. Водночас вирішуватися ця проблема повинна в контексті податкової, фінансової та економічної безпеки держави, а також шляхом вдосконалення правового регулювання сфери податкових відносин в Україні.

Ступінь розробки проблеми. Дослідженню питань правового регулювання податкових відносин присвячувалося багато праць учених у галузі фінансового, і зокрема податкового, права: Д. О. Беззубова, Л. А. Вайолевської, Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка, Н. Ю. Пришви та ін. Проте зазначені проблеми потребують подальшого дослідження, особливо з урахуванням умов функціонування сфери оподаткування у воєнний період.

Метою статті є розгляд актуальних питань забезпечення та реалізації прав платників податків в умовах воєнного стану та повоєнний період та визначення можливих напрямів удосконалення правового регулювання податкових відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розбудова демократичної правової держави неможлива без створення дієвих механізмів реалізації закріплених Конституцією України прав і свобод особи і громадянина. Фактично обсяг таких прав, їх надійний захист, гарантії дотримання і чіткі процедури реалізації прав і свобод громадян якраз і є одним із важливих критеріїв рівня розвитку демократії у державі та її соціальної спрямованості. Саме закріплення в законодавстві механізмів реалізації прав і свобод особи і громадянина створює широкий обсяг всіх інших їх прав у всіх сферах суспільних відносин.

Як слушно зазначає Н.М. Пархоменко, враховуючи правовий режим воєнного стану, що триває в Україні понад чотири роки, проблеми реалізації та забезпечення конституційних положень набувають дедалі більшої актуальності, адже в демократичній державі, навіть за умов воєнного стану, важливим та необхідним є пошук можливостей забезпечення фундаментальних конституційних принципів – захист життя, гідності та недоторканності особи, суверенітет і незалежність держави, демократична, соціальна, правова держава. До того ж в умовах війни дотримання конституційних норм у діяльності органів публічної влади є засобом уникнення зловживань владою, порушення прав людини та забезпечення таким чином виконання державою своїх обов'язків перед суспільством [1].

Це, безперечно, стосується забезпечення і реалізації прав платників податків. Причому складність вирішення питань реалізації і дотримання прав платників податків, крім власне умов війни, збільшується і необхідністю пошуку державою додаткових джерел доходів для фінансування видатків на оборону, забезпечення внутрішньо переміщених осіб, функціонування господарської сфери, підтримки вразливих верств населення та інших суспільних потреб, пов'язаних з війною.

Крім, власне, пошуку державою додаткових джерел доходів бюджету, нагальною потребою є вирішення проблем, пов'язаних із вимогами Міжнародного валютного фонду для надання наступних

траншів кредитної програми, які безпосередньо стосуються сфери оподаткування, а відтак платоспроможності платників податків в Україні.

Спочатку Фонд вимагав від України значно жорсткіших попередніх умов, серед яких ухвалення закону про оподаткування доходів від цифрових платформ (так званий податок на OLX), скасування безмитного ліміту на посилки до 150 євро і подання законопроєкту про запровадження податку на додану вартість для фізичних осіб-підприємців з оборотом понад 1 мільйон гривень [2].

У середині лютого 2026 року Фонд погодився запустити програму без цих вимог. Всі непопулярні кроки були перенесені.

Проте прийняття відповідних законопроєктів вимагає ретельного економічного обґрунтування. Причому йдеться не лише про платоспроможність платників податків, а в цілому про вплив на економіку держави.

Зокрема, як зазначають фахівці-економісти, запровадження податку на додану вартість для платників єдиного податку, яких помилково ототожнюють виключно з фізичними особами-підприємцями, вперше з'явилося в розробленій Міністерством фінансів України Національній стратегії доходів до 2030 року. Ухвалення такої Стратегії було одним із структурних маяків Міжнародного валютного фонду, проте спочатку Фонд не коментував вимогу, яка передбачала, що репресивні заходи запроваджуватимуться лише після «відновлення довіри до податкових органів» за результатами чергового реформування податкової служби. Однак Міжнародний валютний фонд, який свого часу просував презумпційне оподаткування для мікробізнесу (початкову форму єдиного податку) як структурний маяк, уже давно разом із поважними міжнародними організаціями негативно ставиться до спрощеної системи – і не лише в Україні, а й, наприклад, у Румунії. Там аналогічні кроки втричі скоротили кількість мікропідприємств і призвели до сповільнення економічного зростання [3].

У даному випадку необхідність чіткого і детального економічного обґрунтування відповідних законопроєктів зумовлюється подвійним впливом податково-правових норм на учасників суспільних відносин, дії яких вони регулюють, і на економіку держави в цілому, а також загалом на функціонування податкової системи. Тому аргументація вчених-економістів і практиків у дискусіях із

міжнародними організаціями, а також при підготовці відповідних законопроектів повинна спиратися на переконливі аргументи і розрахунки. Без цього, при недостатньому економічному обґрунтуванні, крім негативних наслідків для розвитку економічних процесів у воюючій країні, може бути порушений принцип соціальної справедливості – установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків [4]. Цей принцип, на нашу думку, фактично є одним із важливіших прав платників податків, оскільки пов'язаний із конституційними правами людини і громадянина в Україні.

Соціальна справедливість і зайнятість населення лежать в основі економічного зростання й наступному підйомі економіки. Більше того, існує думка, що можливості для подальшої конвергенції всередині Європейського Союзу безпосередньо залежатимуть від вирішення питання про створення робочих місць та покращення на ринку праці в Європейському Союзі, а також досягнення належного рівня соціального захисту населення [5].

При всіх проблемах воєнного часу принцип соціальної справедливості в сфері оподаткування повинен бути основою вдосконалення податкової системи України та її правового регулювання в умовах, коли значна частина населення самостійно вирішує проблему власного забезпечення шляхом заняття малим підприємництвом. Держава повинна цьому всіляко сприяти і підтримувати суб'єктів малого підприємництва, проводячи гнучку податкову політику. В даному випадку не йдеться про відкидання вимог Міжнародного валютного фонду стосовно збільшення кількості податків в Україні та оподаткування податком на додану вартість малого бізнесу. Йдеться про те, що повинен бути збережений баланс між платоспроможністю платників податків, розвитком економіки та реальними надходженнями до доходної частини бюджету.

В умовах війни важко уникнути посилення податкового тягара. Проте варто уважно економічно прораховувати кожний крок у цьому напрямку. Враховуючи, що Україна здійснює всі необхідні заходи для вступу до Європейського Союзу, варто зазначити, що податкова політика визначається певною зваженістю.

У дослідженнях податкової сфери звертається увага на те, що впроваджені заходи щодо вдосконалення податкової політики в країнах Європейського Союзу зараз більш складні й різноманітні за

своєю суттю, спрямовані на стимулювання економічного зростання в усіх можливих напрямках. Насамперед масштабування податкових пільг здійснюється за трьома ознаками: 1) реформування системи прибуткового податку (допомога малозабезпеченим верствам населення та сім'ям з дітьми); 2) стимулювання інноваційної діяльності всіх секторів економіки, що передбачає як малий, так і середній бізнес; 3) боротьба з податковими злочинами та масштаби міжнародного співробітництва між державами та загалом у цьому напрямку.

Податкова система кожної держави має особливості, зумовлені характером її розвитку, станом економіки, національними традиціями та соціальною психологією. Однак вона в будь-якому випадку має базуватися на такій організаційній основі, яка б дозволила функціонувати з найменшими витратами як для країни в цілому, так і для конкретного суб'єкта оподаткування. Податкова політика переслідувала три основні цілі; пом'якшення впливу податків на деформації в економіці; вирівнювання умов діяльності суб'єктів господарювання; спрощення системи оподаткування [5].

Альтернативою значного збільшення податків під час війни є визначення та упорядкування на законодавчому рівні сфер діяльності, які мають значний резерв бази оподаткування. Так, позитивною, на нашу думку, є підготовка відповідних законопроектів, які повинні врегулювати недостатньо чітко визначені види діяльності, в тому числі такі, які підпадають під визначення малого підприємництва.

Зокрема, Верховна Рада України напрацьовує законопроект, який повинен врегулювати діяльність ріелторів в Україні і, таким чином, прибере з ринку ріелторів без кваліфікації, які не сплачують податки. Головне завдання цього документа – навести лад на ріелторському ринку, залишивши на ньому професійних і відповідальних людей, щоб споживачі отримали якісні послуги. Сьогодні немає точної інформації, скільки ріелторів працює на ринку України. Навіть асоціації, які об'єднують фахівців з нерухомості, наводять різні дані – від 45 до 80 тисяч. Ті, хто себе вважає професійним ріелтором, кажуть, що таких в Україні не більше 2-3 тисяч. Як справедливо вважають розробники законопроекту, ті, хто не може надавати якісні послуги, хто не має кваліфікації, не сплачує податки тощо, не повинні займатися відповідною діяльністю.

Наразі в цьому напрямку ведуться активні дискусії щодо того, яку модель обрати. Зокрема, в Європейському Союзі ріелторська діяльність регулюється певними правилами на рівні держави, тому споживачі максимально захищені. Законопроект також міститиме низку норм, які повинні максимально захистити споживача [6].

Належний рівень правової регламентації підприємницької діяльності прямо впливає на забезпечення належного виконання обов'язків платниками податків-суб'єктами підприємницької діяльності, а відтак, і на своєчасне і повне надходження податків та зборів до бюджету. Це також є основою забезпечення економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, яка охоплює рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток [7].

Економічна безпека, в свою чергу, пов'язана з податковою безпекою, складовою якої є відповідний рівень забезпечення дотримання та реалізації прав платників податків. Тому це важливо враховувати при розробці й прийнятті відповідних законопроектів, які призначені для вдосконалення регулювання економічних, господарських, податкових відносин, особливо в умовах воєнного стану. І також важливо при об'єктивній необхідності збільшення податкового навантаження на платників податків максимально реалізувати право на отримання податкових пільг, принаймні на початковий період становлення та розвитку підприємницької діяльності, особливо суб'єктами малого бізнесу, які є більш вразливими у воєнний та повоєнний період.

Висновки. Дотримання та реалізація прав платників податків повинно забезпечуватися в процесі вдосконалення правового регулювання відносин у податковій сфері в Україні з урахуванням особливостей воєнного та повоєнного періодів, а також завдань, які необхідно вирішувати державі у зв'язку з цим. Запровадження змін до податкового законодавства необхідно здійснювати з урахуванням платоспроможності платників податків відповідно до принципів податкового законодавства України та науково обґрунтованих економічних розрахунків. При цьому важливим є максимальне забезпечення права на податкові пільги для платників податків, які

належать до найбільш вразливих категорій платників, що пов'язано з умовами воєнного часу.

1. Пархоменко Н. М. Проблемні аспекти забезпечення реалізації Конституції України в умовах війни. *Досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс конституційно-правового розвитку незалежності України: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. «28 річниця Конституції України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс» (Київ, 26 червня 2024 р.) та «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогоднішнього. До 33 річниця проголошення незалежності України» (Київ, 22 серпня 2024 р.)* /відп. ред. О. В. Скрипнюк, А. Р. Крусян, О.В. Батанов. Київ-Харків: Майдан, 2025. С. 30. 2. Андрій Водяний. «МВФ визнав виконання Україною умов для нової кредитної програми». 20 лютого 2026 року LIGA.net.UA). URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/mvf-vyznav-vykonannia-ukrainoiu-umov-dlia-novoi-kredytnoi-prohramy> 3. Володимир Дубровський. «Важкий вибір між кредитами МВФ і колапсом малого бізнесу». 03 лютого 2026 р. Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vazhkij-vibir-mizh-kreditami-mvf-i-kolapsom-mikrobiznesu-shcho-obrati-ukrajini.html> 4. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> 5. Заставна О.П., Шевчук О.Р. Міжнародно-правові механізми захисту прав платників податків під час застосування фінансових санкцій. *Вісник Національної академії правових наук України* / редкол.; В. Журавель та ін. Харків: Право, 2025. Т. 32 № 1. С. 120. DOI:10.31359/1993-0909. 2025-32-1-117). 6. Андрій Муравський. «Рада готує законопроект про діяльність ріелторів: що він змінює». Економічна правда. 23 лютого 2026 року. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/rada-gotuye-zakonoprojekt-pro-diyalnist-rieltoriv-shcho-vin-zminyuye-818289/> 7. Кургузенкова Л.А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економіка і суспільство*. 2015. Вип.1. Мукачівський державний університет. С. 33. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/1_ukr/06.pdf

References

1. Parkhomenko N. M. Problemni aspekty zabezpechennia realizatsii Konstytutsii Ukrainy v umovakh viiny. *Dosvid, voenni vyprobuvannia ta povoienni renesans konstytutsiino-pravovoho rozvytku nezalezhnosti Ukrainy: Zbirnyk materialiv mizhnarodnykh naukovo-praktychnykh konferentsii «28 richnytsia Konstytutsii Ukrainy: dosvid, voenni vyprobuvannia ta povoienni renesans» (m. Kyiv, 26 chervnia 2024 roku) ta «Zakhyst nezalezhnosti Ukrainy: pravovi zasady ta vyklyky sohodennia. Do 33 richnytsi proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy» (m. Kyiv, 22 serpnia 2024 roku)* (vidp. red. akad. NAPrN Ukrainy, d.iu.n., prof. O. V. Skrypniuk, d.iu.n., prof. A. R. Krusian, d.iu.n., prof. O. V. Batanov. Kyiv-Kharkiv: Maidan, 2025. S. 30. 2. Andrii

Vodianyi. «MVF vyznav vykonannia Ukrainoiu umov dlia novoi kredytnoi prohramy». 20 liutoho 2026 roku LIGA.net.UA. URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/mvf-vyznav-vykonannia-ukrainoiu-umov-dlia-novoi-kredytnoi-prohramy> **3.** Volodymyr Dubrovskiy. «Vazhkyi vybir mizh kredytamy MVF i kolapsom maloho biznesu». 03 liutoho 2026 r. Dzerkalo tyzhnia. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vazhkij-vibir-mizh-kreditami-mvf-i-kolapsom-mikrobiznesu-shcho-obrati-ukrajini.html> **4.** Podatkovyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 50-51. St.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. **5.** Zastavna O. P., Shevchuk O. R. Mizhnarodno-pravovi mekhanizmy zakhystu prav platnykiv podatkiv pid chas zastosuvannia finansovykh sanktsii. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* / redkol.: V. Zhuravel ta in. Kharkiv: Pravo. 2025. T. 32. № 1. S. 120. DOI:10.31359/1993-0909. 2025-32-1-117. **6.** Andrii Muravskiy. «Rada hotuie zakonoproiekt pro diialnist rieltoriv: shcho vin zminiue». *Ekonomichna pravda*. 23 liutoho 2026 roku. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/rada-gotuye-zakonoprojekt-pro-diyalnist-rieltoriv-shcho-vin-zminyuye-818289/> **7.** Kurhuzenkova L. A. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta chynnyky formuvannia yii vidpovidnoho rivnia. *Ekonomika i suspilstvo*. 2015. Vyp. 1. Mukachivskiy derzhavnyi universytet. S.33. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/1_ukr/06.pdf

Isaieva Natalia. Taxpayers' rights: ensuring compliance in the context of improving the legal principles of the tax system of Ukraine in the conditions of martial law and the post-war period

Analysis of the functioning of the sphere of tax relations in Ukraine, identification of acute problems of their development during the war period and directions and ways of their solution by legal means is one of the important tasks of financial and legal research. One of the most urgent problems is the observance and implementation of taxpayers' rights. It should be noted that ensuring observance and implementation of taxpayers' rights during the war in Ukraine and in the subsequent period of reconstruction requires a comprehensive approach and coordination of actions of state authorities, their officials and public institutions in the state, the role of which increases precisely in times of crisis. The vulnerability of all segments of the population of Ukraine requires the state to increase efforts to ensure not only the life and safety of citizens, but also to ensure compliance with their fundamental rights and freedoms. At the same time, the rights of taxpayers enshrined in the legislation, their observance, implementation and protection must also be ensured, since this creates the necessary conditions for the fulfillment of their tax obligations.

This undoubtedly applies to ensuring and implementing taxpayers' rights. Moreover, the complexity of resolving issues of implementing and respecting taxpayers' rights, in addition to the actual conditions of war, is increased by the need for the state to find additional sources of income to finance defense spending, provide for internally displaced persons, operate the economic sector,

and support vulnerable segments of the population and other state needs related to the war.

Compliance and implementation of taxpayers' rights should be ensured in the process of improving the legal regulation of relations in the tax sphere in Ukraine, taking into account the peculiarities of the war and post-war periods, as well as the tasks that the state needs to solve in this regard.

The introduction of changes to tax legislation should be carried out taking into account the solvency of taxpayers in accordance with the principles of the tax legislation of Ukraine. and scientifically sound economic calculations. At the same time, it is important to ensure the maximum right to tax benefits for taxpayers who belong to the most vulnerable categories of taxpayers associated with wartime conditions.

Key words: taxpayers' rights, tax legislation, principles of tax legislation of Ukraine, tax system of Ukraine, tax security, economic security of enterprises, taxation of small businesses, tax policy.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 05.01.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.01.2026 р.

Дата публікації: 03.03.2026 р.